

yararlanmış, bu eserlerin üslûbunun zorluğu ve bir kısım terimlerinin anlaşılmasında sebebiyle kitabını kaleme aldığını belirtmiştir. Eser Muhtâr Ahmed Deyre tarafından doktora tezi olarak tahkik edilip yayımlanmıştır (Trablus 2003). **2.** *el-Büdü'rü'z-zâhire fi'l-kırâ'âti'l-âşri'l-mütevâtire* (I-II, nşr. Ali Muhammed Muavvaz ve Âdil Ahmed Abdülmecûd, Beyrut 1421/2000). **16** Receb 898 (3 Mayıs 1493) tarihinde tamamlanan eserin yazımında müellif Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'leri, Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i, Ebû Amr ed-Dânî'nin *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâ'âti's-seb'î*, *el-Müktefâ fi'l-vaqf ve'l-ibtidâ* adlı kitaplarıyla *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'î*, İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşri*, Ebû Tâhir İsmâil b. Halef es-Sarakustî'nin *el-Unvân fi'l-kırâ'âti's-seb'î*, Ebû Ma'ser et-Taberî'nin *et-Telhîş fi'l-kırâ'âti's-gemân*'i ve Ebû'l-Kâsım el-Hüzelî'nin *el-Kâmil*'inden yararlanmış. Kırâat-i aşere hakkında söylenenlerin ve mütevâtir kabul edilen rivayetlerin bir araya getirildiği temel kaynak niteliğindeki kitap kırâat ilminde küllî esasları zikretmemesi, âyetlerin tertibinde resm-i Osmânî'yi esas almaması ve kaydettiği görüşlerin kimlere ait olduğunu bildirmemesi yüzünden eleştirilmiştir. **3.** *el-Mükerrer fîmâ tevâtera mine'l-kırâ'âti's-seb'î ve teħarrara* (İbn Şüreyh'in *el-Kâfi fi'l-kırâ'âti's-seb'î* adlı eseriyel birlikte, Mekke 1306; Kahire 1326; nşr. Ahmed Mahmûd Abdüsselâm, Beyrut 2001). **4.** *el-ĶaĶarü'l-mışrî fî kırâ'ati Ebî 'Amr el-Başrî* (Dârü'l-Kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 6051; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 35; Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 63/1). **5.** *el-Vücühü'neyyire fî kırâ'âti'l-âşere* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 5830). **6.** *et-Teysîrü'l-aĶîr fî kırâ'ati İbn Keşîr* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 63/3; Mektebetü'l-Esed el-Vataniyye, nr. 17075/1). **7.** *el-Câmi' fî kırâ'âti'l-İmâm Nâfi'* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 63/2; Mektebetü'l-belediyye bi'l-İskenderiyye, nr. 3036 C). **8.** *Kitâb fi'l-kırâ'ât* (Mektebetü'l-Esed el-Vataniyye, nr. 18470). **9.** *Risâle fîmâ (Bâbü mâ) teferrede bihî İbn Keşîr min rivâyeteyi'l-Bezzî ve Ķunbül 'an ařĶâbihî* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 63/4; Mektebetü'l-Esedü'l-vataniyye, nr. 17075/2). **10.** *el-İĶdü'l-cevherî fî Ķallî elĶâzi'l-Ķur'an li'l-Cezerî* (Süleymaniye Ktp., KılıĶ Ali Paşa, nr. 1029). **11.** *Tırâzü'l-ilmeyn fî Ķükmi'l-istifĶameyn* (Süleymaniye Ktp., KılıĶ Ali Paşa, nr. 1029; Lâleli, nr. 63/5). **12.** *Ķařîde fî 'ilmi'l-kırâ'ât* (GAL Suppl., II, 142). Neşşâr'ın bunlardan başka *el-Bedrü'l-*

münîr fî řerĶi't-Teysîr, Keşü'l-Ķicâb 'an eczâ'il-ahzâb adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir (yazma eserlerin diĶer nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, II, 140; Suppl., II, 142; *el-Fihrisü's-şâmil*, II, 468-482).

BİBLİYOGRAFYA :

Sirâceddin en-Neşşâr, *el-Bedrü'l-münîr fî kırâ'âti Nâfi' ve Ebî 'Amr ve İbn Keşîr* (nşr. Muhtâr Ahmed Deyre), Trablus 2003, s. 606, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 18-19; a.m.f., *el-Büdü'rü'z-zâhire fi'l-kırâ'âti'l-âşri'l-mütevâtire* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmecûd), Beyrut 1421/2000, neşredenin girişi, I, 78-79; SeĶâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VI, 113; *Keşü'z-zunûn*, I, 231, 520; II, 1351, 1812; Serkis, *Mu'cem*, II, 1776, 1857; Brockelmann, GAL, II, 140; Suppl., I, 722; II, 142; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 792; Zirikî, *el-A'lâm*, V, 59; Salâh M. el-Hayemî, *Fihrisü maĶtûĶâtî Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye: 'Ulûmü'l-Ķur'ânî'l-Ķerîm*, Dimaşk 1403/1983, I, 316, 429, 464, 465, 466, 483; Ali Şevvâh İşhak, *Mu'cemü muşannefâti'l-Ķur'ânî'l-Ķerîm*, Riyad 1404/1984, IV, 29, 137, 164; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Ķur'an, maĶtûĶâtü'l-kırâ'ât* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, II, 468-482; *Fihrisü'l-maĶtûĶâtü'l-Arabiyyeti'l-maĶfûza fî Mektebeti'l-Esed el-vataniyye*, Dimaşk 1995, III, 36, 38, 59, 192, 208, 236-238, 256.

ÖMER TÜRKER

NEŞVÂN el-HİMYERİ

(نشوان الحميري)

Ebû Saîd Neşvân b. Saîd (b. Neşvân)
b. Sa'd b. Ebî Himyer
b. Ubeydillah el-Himyeri el-Yemenî
(ö. 573/1178)

Zeydî âlimi ve şair.

Himyer krallarından Hassân Zû Merâsid b. Zû Sehar'ın soyundandır (*Mülûkü Ķimyer*, s. 156-159). San'a'nın kuzeyindeki Hâşid bölgesinde yer alan Hûs beldesinde doğup yetişti; hayatının büyük kısmını burada geçirmiş olmalıdır (*Şemsü'l-ulûm*, I, 35, neşredenin girişi, I, b-c; İsmâil b. Ali el-Ekva', s. 9-13). Birçok yerde dolaştıktan sonra Havlân b. Amr kabilesi arasında ikamet edip vefatına kadar burada yaşadı. Kaynaklarda hocalarından söz edilmemesi, çeşitli ilimlere dair kaleme aldığı eserlerinde zengin açıklamaların bulunması, memleketinde klasik eĶitim gördükten sonra daha ziyade kendi kendini yetiştirdiğini göstermektedir (*Şemsü'l-ulûm*, neşredenin girişi, I, c). Döneminde Yemen'de yaygın olan sapık mezhep, akım ve fırkalara karşı mücadele etti, onlarla münazaralar yaparak Kur'an'ın hükümlerine, sahih sünnete ve Selef'in yoluna tâbi olmaya davet etti. Neşvân'ın çeşitli şahıs ve gruplarla gerĶekleşen atışmaları *en-NeĶâ'iz*'in

de toplanmıştır. Aynı şekilde imâmeti Hz. Ali ile onun nesline, dolayısıyla sadece Ku-reyş'in Adnâniler koluna has kılan, bu sebeple Güney Arapları'nı, Yemenliler'i, Kah-tâniler'i ve Himyeriler'i hakir gören, onların İslâm'ın yayılmasındaki rollerini inkâr eden şia grupları ile bazı Zeydiyye fırkalarına karşı da mücadelelerini sürdürdü. Bu konuda Nazzâm'ın görüşü ile Zeydiyye-Hâdeviyye'den Mutarrif eř-Şihâbî'ye nisbetle Mutarrifiyye diye tanınan fırkanın görüşüne uyararak soyu, ırkı ve rengi ne olursa olsun İslâm ümmeti içinde takvâ, fazilet ve ilimde en yüksek derecede bulunan kimsenin imâmete en lâyük kişi olduğunu, Hz. Ebû Bekir'in de bu yönleriyle halife seçildiğini, Ahzâb süresinde yer alan (33/33) "Ehl-i beyt" terkininin Hz. Peygamber'in hanımları ve hatta bütün ümmeti anlamına geldiğini çeşitli eserlerinde ve şiirlerinde beyan etti (*el-Hürü'l'in*, s. 204, 260; İsmâil b. Ali el-Ekva', s. 53). Neşvân, sözlü mücadele ile yetinmeyip görüşlerini pratiğe de aktardı ve hayatının sonlarına doğru bizzat kendi imamlığını ilân etti. Tâbileriyle birlikte Sa'de vilâyetinin kuzeybatısında yer alan Cebelisabr'daki bazı kale ve mahallere hâkim olarak taraftarlarınınca "sultan" diye adlandırıldı. Neşvân'ın hâkimiyetini, memleketi Hûs'ta veya Sa'de'ye bağlı Havlân b. Amr diyarındaki Haydân beldesinin kuzeyinde yer alan Cehâfât-Cebeliebûzeyd (bugünkü adı Şâhid) denilen mevkiide 24 Zilhicce 573 (13 Haziran 1178) tarihinde vefatına kadar sürdürdüğü kaydedilir.

Neşvân, imamlık iddiası dolayısıyla hem hayatında hem ölümden sonra Yemen imamları ve taraftarlarının sert eleştirilerine mâruz kalmış, Vezir Hâdî b. İbrâhim ve Kadî Ahmed b. Sa'deddin el-Misverî onun için hicviyeler kaleme almıştır (İsmâil b. Ali el-Ekva', s. 14-17). İmâmet tartışmalarında Kuzey Arapları'nın Güney Arapları'nı, dolayısıyla Himyeriler'i hor görmelerine, onların İslâm'ın yayılmasındaki rollerini inkâr etmelerine tepki gösteren Neşvân, Kah-tâniler'in ve Himyeriler'in erdemlerini, bunların İslâm'a ve müslümanlara yaptıkları hizmetleri ortaya koyan birçok eser yazmış, bu amaçla kaleme aldığı *el-Ķařîdetü'l-Himyeriyye*'sinde İslâm'dan önceki Yemen krallarından söz ederken destanımsı unsurlara yer vermiştir. Bu konuda "Yemen'in lisanı" olarak tanınan Hasan b. Ahmed el-Hemdânî'nin takipçisi olmuş, bu manzumesinde onun *el-Ķařîdetü'd-DâmiĶa fî faşli ĶaĶtân* ile *Kitâbü'l-İk-lil min aĶbârî'l-Yemen ve ensâbi Ķimyer*'inden istifade etmiştir. Neşvân, bir ři-

irinde mezhebinin ehl-i adl ve tevhide men-subiyetini ifade etmek suretiyle Mu'tezilî olduğunu açıkça belirtmiş, *el-Hûrû'l-ʿîn* adlı kitabında çeşitli din ve felsefeler eleştiriler yönelttikten sonra (s. 34-38) Mu'tezile mensuplarının yeryüzünün melekleri, farzı ve sünneti en iyi bilenleri olduğunu ve ehl-i İslâm'ın doruk noktasını teşkil ettiğini söylemiştir (a.g.e., s. 39). Şevkî Dayf onu Yemen'in çeşitli beldelerinde kadılık yapmış, ferâiz konusunda uzman bir Zeydî fakih olarak tanıtır (*Târîhu'l-edeb*, V, 139). Neşvân'ın çok sayıda tekellüflü şiiri muhtelif kitaplarında dağınık vaziyette yer almaktadır. Bunların bir kısmı hikmetli sözler, öğütler, içtimaiyat ve Kahtânîliği ile iftihar konularındadır, bir kısmı da ilmi ve didaktiktir.

Eserleri. 1. *Şemsü'l-ʿulûm ve devâ'ü kelâmi'l-ʿArab mine'l-külûm (ve şahîhu't-teʿlif ve'l-emân mine't-tahrîf)*. En eski Arapça ansiklopedik sözlük kabul edilen eserde kelimelerin anlamlarından başka sarf, nahiv, fıkıh usulü ve fûrûu, teoloji, botanik, astronomi, tabiat, tıp, madenler, tarih, coğrafya, şehir ve yer adları gibi değişik konulara da yer vermiş, bu şekilde yazar geniş kültürünü ortaya koymuştur. Kitabın uzun mukaddimesinde Arapça'nın diğer dillere üstünlüğünden, Kur'an ve hadisleri anlama vasıtası olduğu için öğretilmesine olan ihtiyaçtan söz ettikten sonra kelime bulmada kolay bir yol diye nitelediği yöntemini tanıtmış ve eserinin bazı özelliklerini belirtmiştir. Ardından harflerin mahreç ve sıfatları ile ziyâde, ibdâl, hazif, idgam harfleri ve meseleleri, kelime çeşitleri, isim ve fiil kalıpları, masdarlar ve onlardan türeyen sıfatlar gibi konulardan bahsetmiştir. Genel hatlarıyla İshak b. İbrâhîm el-Fârâbî'nin *Dîvânü'l-edeb* adlı sözlüğünün yönteminden etkilenmiş olan müellif, kelime köklerini dikkate alıp alfabetik olarak ve morfolojik kalıplara göre bir dizim uygulamış, eserini alfabetik harf sayısınca yirmi sekiz bölüme, her bölümü de isim ve fiil kalıpları, fiil kalıplarını da muzaaf ve gayri muzaaf kısımlarına ayırmıştır. *Şemsü'l-ʿulûm*, Karl Vilhelm Zetterstéen (Leiden, I-II, 1951-1953) ve Abdullah b. Abdülkerîm el-Cerâfî (I-II, Kahire 1320/1951) tarafından kısmen neşredilmiş, ayrıca Maskat'ta yayımlanmıştır (I-IV, 1403/1983). Tam neşrini ise Hüseyin b. Abdullah el-Amrî – Mutahhar b. Ali el-Iryânî – Y. M. Abdullah gerçekleştirmiştir (I-XII, Dimaşk 1420/1999). XII. ciltte âyetler, hadisler, şahıslar, din, fırka ve mezhepler, kitaplar, bitkiler, fıkıh ve astronomi terimleri, şiirler, kelimeler, Yemen'le

ilgili şahıs, kabile, yer, lafız ve bitkilerle ilgili ayrıntılı dizinlere yer verilmiştir. Yazarın oğlu Muhammed eseri *Ziyâ'ü'l-hulm* adıyla ihtisar etmiştir (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 1091, 1092). Azîmüddin Ahmed de yer ve şahıs adlarını çıkararak kitabı *Müntehabâtü Şemsî'l-ʿulûm* adıyla kısaltmıştır (Leiden 1916). 2. *Mülûkü Hîmyer ve akyâlü'l-Yemen ve şerhuhâ el-müsemmâ Hülâşatü's-sîre el-câmi'a li-ʿacâ'ibi aḥbâri'l-mülûki't-tebâbi'a* (nşr. Ali b. İsmâil el-Müeyyed – İsmâil b. Ahmed el-Cerâfî, Kahire 1378/1958). *el-Şaşıdetü'l-Hîmyeriyye ve el-Şaşıdetü'n-Neşvânîyye* adıyla da anılan eser imâmete liyakat mücadelesinde Kuzey Arapları'nın Güney Arapları'nı küçümsemesine karşı onları katı bir asabiyyet duygusu ile öven, bu amaçla Yemen'de hüküm sürmüş Tübbâ' ve Hîmyer kralları, Akyâl ve Ezvâ hakkında destanımsı unsurlar ve hurafe kabilinden anekdotlarla erdemlerini söz konusu eden 137 beyitlik bir manzumedir. Yazarı bilinmeyen ve muhtemelen müellife ait olan şerhi de eserdeki destanımsı unsurlara fazlasıyla katkıda bulunmuştur. Neşvân, Hasan b. Ahmed el-Hemdanî'nin *Kitâbü'l-İklîl min aḥbâri'l-Yemen ve ensâbi Hîmyerî* ile *el-Şaşıdetü'd-Dâmiğa'sından* etkilenmiştir. Kaside Almanca tercümesiyle birlikte (Leipzig 1865), ayrıca René Basset tarafından (Cezayir 1916) yayımlanmıştır. William Francis Prideaux Lise kasideyi İngilizce tercümesiyle beraber neşretmiştir (Sehore 1979). 3. *el-Hûrû'l-ʿîn (ve tenbihü's-sâmi'in 'an kütübi'l-ʿilmi's-şerâ'if dâne'n-nisâ'i'l-ʿafâ'if)* (nşr. Kemâl Mustafa, Kahire 1948; Tahran 1972; Beyrut 1985). Genel bir ansiklopedi niteliğindeki eserde kadîm Araplar, eski Hint, Yunan, İran din, inanç, mezhep ve fırkaları, itikadi ve felsefî akımlar, hükemâ ve filozoflar, şiir, aruz, dil ve edebiyat, fıkıh usul ve fûrûu ile ilgili çeşitli meseleler özlü olarak anlatılmıştır. 4. *Kitâbü'l-Şavâfi. (Beyânü) Müşkili'r-revî ve şirâḥi's-sevî* adlı eserle aynı kitap olmalıdır. Eseri Muhammed Ebü'l-Fütûh Şerîf (*el-ʿArûz: Dirâse taḥkîkiyye* içinde, Kahire 1403/1983, s. 129-175) ve Muhammed Azîz Şems – Ali Kerh (*Mecelletü'l-Mecma'i'l-ʿilmîyyi'l-Hindî*, VIII/1-2 [Aligarh 1403/1983], s. 325-337) neşretmiştir. 5. *et-Tibyân fi teḥsîri'l-Kurʾân*. 6. *el-Ferâ'id ve'l-ḳalâ'id*. 7. *Mizânü's-şu'arâ ve teḥbitü'n-nizâm* (son üç eserin yazma nüshaları için bk. İsmâil b. Ali el-Ekva', s. 82, 84, 85).

Neşvân'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şahîhu'l-i'tikâd ve*

şarîhu'l-intikâd, et-Tebşıra fi'd-dîn li'l-mübşirin fi'r-reddi 'ale'z-zâlemeti'l-münkîrin, Müskü'l-ʿadl ve'l-mîzân fi muvâfaqati'l-Kurʾân, et-Tezkire fi aḥ-kâmi'l-cevâhîr ve'l-a'râz (Makâle fi) Aḥ-kâmi San'â' ve Zebîd, Kitâbü'n-Neḳâ'iz (beynehü ve beyne'n-Kâsimîyyîn), Dîvânü's-şî'r, Vaşiyye (li-veledihî Ca'fer), Urcûze fi's-şühûri'r-rûmiyye (ve meḳâlî'n-nücûm ve meḳâribihâ vemâ yahşünü fhâ mine'l-me'kül ve'l-meşrûb ve'l-melbûs), Risâle fi't-taşrif.

BİBLİYOGRAFYA :

Neşvân el-Hîmyerî, *Şemsü'l-ʿulûm* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Amrî v.dğr.), Dimaşk 1420/1999, I, 35; ayrıca bk. neşredenlerin girişi, I, e-c, 1-20; a.mlf., *el-Hûrû'l-ʿîn* (nşr. Kemâl Mustafa), Beyrut 1985, s. 34-38, 39, 204, 260; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 16-25; a.mlf., *Mülûkü Hîmyer ve akyâlü'l-Yemen* (nşr. Ali b. İsmâil el-Müeyyed – İsmâil b. Ahmed el-Cerâfî), Kahire 1378/1958, s. 156-159; ayrıca bk. neşredenlerin girişi, s. y-yd; İmâdüddin el-İsfahânî, *Harîdetü'l-Şaşı: Kısmü şu'arâ'i Bilâdi's-Şâm*, Dimaşk 1383/1964, III, 268-269; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 217-218; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhür-rüvât*, III, 342-343; Süyûtî, *Buḳyetü'l-uvâ't*, II, 312; Brockelmann, *GAL*, I, 364; *Suppl.*, I, 527; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, V, 138-140; Ahmed Muhtâr Ömer, "el-Fârâbî el-Luḡavî", *el-Lisânü'l-ʿArabî*, XVIII, Rabat 1980, s. 51-54; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 362-367; Zirîkî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 20; İsmâil b. Ali el-Ekva', *Neşvân b. Sa'îd el-Hîmyerî*, Beyrut 1985, tür.yer.; Mustafa Bilgin, *Tefşirde Mu'tezile Ekolü* (doktora tezi, 1991), ÜS Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 242-244; D. H. Müller, "Zur textkritik der Hîmjarischen Kaşıda (des Naşwan b. Sa'îd)", *ZDMG*, XXIX (1876), s. 620-628; Ilse Lichtenstädt, "Nashwân b. Sa'îd", *Et* (Fr.), VII, 976-977.

İSMÂİL B. ALİ EL-EKVA'

NETİCE

(النتيحة)

Kıyasın üçüncü önermesi, verilen önermelerden çıkarılan önerme için kullanılan mantık terimi (bk. KIYAS).

NETİCETÜ'L-FETÂVÂ

(نتیجة الفتاوى)

Şeyhülislâm Dürrîzâde Mehmed Ârif Efendi'nin (ö. 1215/1800) fetvalarını toplayan eseri.

Klasik sistematığe uygun biçimde "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayıp "Kitâbü'l-Ferâiz" ile sona eren bu mecmua, Dürrîzâde'nin isteği üzerine, şeyhülislâmlığı döneminde fetva emini olarak görev yapan Ahmed Efendi tarafından derlenip kitap haline